

המאכלים הסמליים של סדר פסח מערך שיעור לכיתה ג'

שיעור 1 – הא לחמא עניא

מטרות

- הכרות עם השיר מההגדה ופרשנותו בעברית.
- עיון בהגדה ומציאת מקור הטקסט בארמית.

מהלך

1. נציג צלחת סדר ועליה מאכלי החג השונים. נחלק מצות, ונסביר שאנו עורכים סדר פסח קטן. נתחיל מקריאת 'הא-לחמא', ונשאל: על מה מדבר השיר 'הא-לחמא' לדעתכם? מהי 'הא-לחמא'?
2. נכתוב את המילים על הלוח, ונשיר יחד את השיר.
3. נפזר כרטיסיות עם פרשנות בעברית של השיר, ונבקש מהתלמידים/ות להתאים כל כרטיסיה לשורה המתאימה בארמית.
4. נקרא את השיר בעברית, ונסביר את תוכנו (דף עזר בסוף הפעילות).

פרשנות בעברית	ארמית
זה לחם העוני (העוני והעינוי)	הא לחמא עניא
שאכלו אבותינו	די אכלו אבהתנא
בארץ מצרים	בארעא דמצרים.
כל רעב יבוא ויאכל	כל דכפין ייתי וייכל
כל נצרך יבוא ויפסח	כל דצריך ייתי ויפסח.
השנה כאן	השתא הכא,
לשנה הבאה בארץ ישראל	לשנה הבאה בארעא דישראל.
השנה עבדים	השתא עבדי,
לשנה הבאה בני חורין	לשנה הבאה בני-חורין.

- נציג תמונה של 'מכת בכורות' ו-'מצות', ונשאל: מה הקשר בין התמונות? מדוע אנו אוכלים מצות בפסח?

5. נפנה למקור בספר שמות י"ב כדי ללמוד על מקור אכילת המצות, כולל עצירה לקריאה והבנה.

שמות י"ב

(יא) וְכֹכֵה, תֹאכְלוּ אֹתוֹ--מִתְנַיִכֶם חֲגָרִים, נַעֲלִיכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמִקְלָכֶם בְּיַדְכֶם; וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפֹזוֹ, פֶּסַח הוּא לַיהוָה.

(יב) וְעִבְרַתִּי בְּאֶרֶץ-מִצְרַיִם, בְּלִילָה הַזֶּה, וְהִכִּיתִי כָל-בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מֵאָדָם וְעַד-בְּהֵמָה; וּבְכָל-אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי יְהוָה.

(יג) וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת, עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׂם, וְרֵאִיתִי אֶת-הַדָּם, וּפָסַחְתִּי עֲלֵיכֶם; וְלֹא-יְהִי בְּכֶם נֶגֶף לְמִשְׁחִית, בְּהִלַּחְתִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

(יד) וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן, וְחִגְתֶּם אֹתוֹ חֵג לַיהוָה: לְדֹרֹתֵיכֶם, חֻקַּת עוֹלָם תִּחְגְּלוּ.

(טו) שְׁבַעַת יָמִים, מִצּוֹת תֹאכְלוּ--אֶדְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, תִּשְׁבְּתוּ שָׂאֵר מִבְּתֵיכֶם: כִּי כָל-אֹכֵל חֶמֶץ, וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל--מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן, עַד-יּוֹם הַשְּׁבִיעִי.

[...]

(יז) וּשְׁמַרְתֶּם, אֶת-הַמִּצּוֹת, כִּי בְעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה, הוֹצֵאתִי אֶת-צְבָאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם; וּשְׁמַרְתֶּם אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה, לְדֹרֹתֵיכֶם--חֻקַּת עוֹלָם.

(יח) בְּרִאשׁוֹן בְּאֶרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ, בְּעֶרְב, תֹאכְלוּ, מִצַּת: עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים, לַחֹדֶשׁ--בְּעֶרְב.

(יט) שְׁבַעַת יָמִים--שָׂאֵר, לֹא יִמְצָא בְּבֵתֵיכֶם: כִּי כָל-אֹכֵל מִחֶמֶץ, וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַדַת יִשְׂרָאֵל--בֶּגֶר, וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ.

(כ) כָּל-מִחֶמֶץ, לֹא תֹאכְלוּ; בְּכֹל, מוֹשְׁבֵיכֶם, תֹאכְלוּ, מִצּוֹת. [...]

(לג) וְתִחַזַּק מִצְרַיִם עַל-הָעַם, לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן-הָאָרֶץ: כִּי אָמְרוּ, כָּלֵנוּ מֵתִים.

(לד) וַיִּשָּׂא הָעַם אֶת-בְּצִקוֹ, טָרֵם יַחְמָץ; מִשָּׂאֵרְתָם צָרְתָּ בְּשִׁמְלֹתָם, עַל-שִׁכְמָם.

דף עזר למורה – הא-לחמא

הא-לחמא הוא הקטע הראשון בהגדה. הא-לחמא כתוב בארמית, שהיתה שפת הדיבור באזור ארץ ישראל לפני אלפיים שנים. הא-לחמא מורכבת משלושה קטעים בעלי שלושה מסרים נפרדים:

קטע ראשון

זהו לחם העוני

הא לחמא עניא

שאכלו אבותינו בארץ מצרים.

די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים

ההגדה מתחילה בשלב החלש והשבור ביותר של עם ישראל – עבדים עניים ורעבים במצרים. אמנם אנו רגילים להתייחס למצה כסמל לחירות ושחרור, אולם בקטע זה המצה מסמלת את מזון העבדים והעניים.

קטע שני

כל הרעב יבוא ויאכל,

כל דכפין ייתי ויכול

כל הצריך יבוא וייפסח (מלשון קורבן פסח).

כל דצריך ייתי ויפסח

זיכרון העוני במצרים מעורר אותנו לכלול בשמחה שלנו את הנזקקים. אנו מזמינים את עניי העיר להצטרף לטעוודת הפסח שלנו, משום שהדרך לסיום השעבוד כוללת עזרה של אדם אחד לרעהו.

קטע שלישי

השנה (אנו) כאן – לשנה הבאה בארץ ישראל,

השתא הקא – לשנה הבאה בארעא דישראל

השנה (אנו) עבדים – לשנה הבאה בני חורין.

השתא עבדי – לשנה הבאה בני חורין.

בתחילת הסדר אנו מרגישים כאילו אנו עצמנו עדיין עבדים במצרים. אולם בהמשך הסדר נרגיש כאילו 'יצאנו ממצרים', הגענו לארץ המובטחת, ואנו עם חופשי בארצנו. אבל, גם אנחנו, במובנים מסוימים עשויים להיות עבדים המבקשים חירות.

שיעור 2 – משמעויות סמליות של מאכלי החג (הקניה ע"י המורה)

מטרה: הכרות עם משמעויות סמליות של מאכלי החג באמצעות מדרשים.

מהלך

1. נציג תמונה של צלחת סדר / נכין צלחת סדר.
 2. נקרא בקבוצות מדרשים המספרים אודות המאכלים השונים.
- **צלחת:** משמשת כתשמיש קדושה וזוכה לעיצובים אמנותיים, עליה מונחים מספר פריטים סמליים.
 - **זרוע:** עצם צלויה, זכר לקרבן הפסח 'שאינו נאכל אלא צלי'.
 - **ביצה שלוקה זכר לקרבן חגיגה:** קרבן הנהוג בשלושת הרגלים, שהוקרב בעת העלייה לרגל. כמו שהביצה מתבשלת ומתקשה כך ישראל: "כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ".
 - **מרור, חסה וחזרת:** מסמלות את הטעם המר של שיעבוד מצריים.
 - **חרוסת:** בליל של פירות כתושים ומתובלים סמל לטיט בו בנו אבותינו במצרים.
 - **כרפס:** עלה סלרי או תפוח אדמה, אותו מטבילים במי מלח. מנת המתאבנים מעוררי התיאבון שאוכלים בסעודות חגיגיות. נהוג לאכול לפני קורבן הפסח כדי לפתוח את התיאבון, לאכול את כל הקורבן ולא להותיר ממנו כמצווה במקרא. ירק המסמל את תחילת האביב.
 - **שלוש מצות:** אחת לאכילת מצה של מצווה, אחת ל-'כורך' עם מרור, ואחת לאפיקומן. לאחר שבוצעים את האמצעית לאפיקומן, ישרו שתיים שלמות כ'לחם המשנה', זכר למנה הכפולה של המן שנאכל במדבר ביום השישי. סיבה נוספת לשלוש מצות מרמז על חלקי העם: כהן, לוי, ישראל.

שיעור 3 – וישא העם את בצקו טרם יחמץ – חמץ מהו?

מטרות

- היכרות עם תהליך ההחמצה, והסיבה המקראית לאיסור החמץ.
- התנסות באפיית פיתות ומצות.

מהלך

1. פתיחה – נשאל: מהם המאכלים האהובים על התלמידים/ות ונרשום על הלוח. לאחר מכן, נשאל: מה מהמאכלים הינו חמץ ומה אינו? נקיף על הלוח את המאכלים שאינם חמץ.
2. נתלה על הלוח שאלות טריוויה עם נקודות לפי סדר קושי עולה (קבוצה נגד קבוצה)
 - מהו חמץ? (קמח או מאפה שהחמיץ ותפח)
 - מהו טקס בדיקת חמץ? (טקס חיפוש פירורי חמץ, לאחר ניקיון הבית. יש הנוהגים להשתמש בנוצה ונר או פנס לחיפוש הפירורים)
 - מהו טקס ביעור חמץ? (ניקיון שרידי החמץ ופירורי מאפה בבית, ושריפתו)
 - על אילו קמחים מדובר כאשר מדברים על חמץ? (חמשת מיני דגן: חיטה, שעורה, כוסמין, שיבולת שועל ושיפון)
 - תנו דוגמה למשקה עם חמץ (בירה)
 - מדוע מצווה לא לאכול חמץ? (איסור אכילת החמץ נקבע לזכר המסופר בספר שמות, שבצקם של בני ישראל בצאתם ממצרים לא הספיק להחמיץ בשל ההכנה החפוזה, ולכן אכלו מצות ולא לחם. לזכר כך ישנה מצווה על אכילת מצה בפסח, ומנגד איסור על אכילת חמץ)
 - כמה זמן לוקח לקמח לתפוח ולהפוך לחמץ? (18 דקות)
3. נקרא מדרש על חיפזון והחמצה (מתוך הגדה ישראלית, עמוד 93)

חיפזון והחמצה/ הגדה ישראלית

לכאורה אין כמעט הבדל בין חמץ למצה – הם עשויים מאותם רכיבים, קמח ומים, ואפילו בין האותיות שלהם מפריד רק הקו הקטן שמבדיל בין האות ה' לאותה ח' (ח-מ-צ/ מ-צ-ה). ההבדל בין חמץ למצה טמון במרכיב הזמן. אם נהסס לרגע בהכנת המצה – אם נניח לעיסה לשהות לרגע – היא תתסוס ותהפוך לחמץ. זהו לקח לחיים, מלמד רבי נחמן מברסלב: לא תמיד יש לנו את האומץ לקפוץ ממצב בטוח ומוכר למצב חדש וחסר וודאות. המצה מלמדת אותנו שכאשר יש הזדמנות – כדאי לנצל אותה לפני שתוחמץ.

אחרי המכה העשירית על מצרים, כשפרעה הכריז, ולא בפעם הראשונה, שהוא מוכן לתת ליהודים לצאת, המשה ובני ישראל היו צריכים לצאת ממצרים במהירות, ללא היסוס וללא מתן שהות לפרעה לשנות את החלטתו. בני ישראל יצאו בחיפזון גדול, וכשפרעה אכן התחרט – הם כבר לא היו שם. אילו היינו מהססים – היינו מחמיצים את חירותנו.

נבקש מהתלמידים לספר על דוגמאות מחייהם או מההיסטוריה לאירוע בו היה נכון לא להסס ולפעול ללא ודאות?

4. נקרא קטע של רבן גמליאל (פסח, מצה ומרור), ונבקש מהתלמידים/ות להסבירו.

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הן: פסח מצה ומרור.

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש היה קיים - על שום מה?

על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים.

מצה זו שאנו אוכלים – על שום מה?

על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם.

מרור זה שאנו אוכלים – על שום מה?

על שום שמיררו המצרים את חיי אבותינו במצרים.

5. נכין מצות מקמח (חומרים ל-40 מצות קטנות: 2 ק"ג קמח מלא, מלח, 1.4 ליטר מים)

○ מוזגים מים לקערה, מוסיפים קמח, מלח ומערבבים עד לקבלת בצק.

○ לשים את הבצק במשך 2-3 דקות, חובטים בו מעט כדי לרככו.

○ יוצרים כדורים, מרדדים לעלה דק, דוקרים במזלג על מנת שהבצק לא יתנפח.

○ משטחים את הבצק על התבנית הלוהטת ואופים במשך 3-4 דקות כאשר במהלך האפיה

הופכים את המצות פעם-פעמיים על מנת שלא יישרפו.

○ אל תשכחו – יש לכם/ן בדיוק 18 דקות.

